

Тамара ГОВОРУШКО,
Інна СИТНИК

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність і процес забезпечення фінансової рівноваги шляхом управління грошовими потоками з метою зменшення ризику банкрутства підприємства. Окреслено напрямки удосконалення управління грошовими потоками підприємства, як фактора, що створює передумови для забезпечення його фінансової рівноваги у довгостроковому періоді, попередження банкрутства та забезпечення економічного зростання.

В умовах ринкової економіки підприємства здійснюють свою фінансово-господарську діяльність, перебуваючи під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, що можуть призвести до фінансової кризи чи банкрутства. Для стабільного функціонування підприємства важливо забезпечити йому постійну платоспроможність шляхом ефективного управління грошовими потоками.

В Україні фінансову рівновагу та фінансову стійкість підприємств досліджують М. Білик, О. Терещенко, І. Дем'яненко. Серед іноземних науковців, які присвятили свої роботи розробці моделей діагностики банкрутства, – Е. Альтман, Р. Таффлер, Г. Тішоу. Тим не менше, у працях згаданих вчених розгляд зазначеної проблеми, в основному, обмежується пошуком методів прогнозування банкрутства, управління фінансовими ресурсами підприємств.

Мета статті полягає у визначенні шляхів удосконалення управління грошовими потоками підприємства, як фактора, що створює передумови для забезпечення його фінансової рівноваги в довгостроко-

вому періоді, попередження банкрутства та забезпечення економічного зростання.

Стабільність функціонування підприємства визначається досягнутою ним фінансовою рівновагою й ефективністю управління грошовими потоками.

Аналіз літературних джерел дає змогу виокремити низку підходів до визначення терміна “фінансова рівновага”. Так, Фінансова рівновага – це характеристика стану фінансової діяльності підприємства, за якого потреба в збільшенні обсягу його активів балансується можливостями щодо формування ресурсів підприємства [5]. Вона може передбачати, що грошові надходження підприємства дорівнюють або перевищують потребу в капіталі для виконання поточних платіжних зобов'язань [3]. Ще фінансова рівновага може характеризуватися рівнем як власного капіталу і не фінансових активів, так і рівнем позикового капіталу і фінансових активів [6].

Таким чином, аналіз поняття “фінансова рівновага підприємства” дає змогу зробити висновок, що вона досягається оптимізацією співвідношення між часткою

коштів, що капіталізуються, і тією їх часткою, що спрямовується на споживання, а також узгодженням джерел формування та напрямів використання власних фінансових ресурсів, встановленням оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами формування власних фінансових ресурсів. Іншими словами, фінансова рівновага полягає у підтриманні належного рівня платоспроможності та ліквідності суб'єкта господарювання, що досягається шляхом відповідної організації руху грошових потоків у часі та просторі завдяки ефективному управлінню грошовими потоками такого суб'єкта господарювання.

У контексті сказаного вище, основним завданням фінансового менеджменту повинно стати таке управління вхідними та вихідними грошовими потоками, щоб підприємство було спроможним виконати свої поточні платіжні зобов'язання у будь-який час. Тому для зменшення ризику банкрутства потрібно забезпечувати фінансову рівновагу на довгостроковий період.

Рівняння базової моделі фінансової рівноваги можна подати як суму початкового стану резервів ліквідності, виручки від реалізації продукції, надходжень від інвестиційної діяльності, надходжень від фінансової діяльності, що, в свою чергу, дорівнює сумі поточних виплат у рамках операційної діяльності, інвестицій, величини погашення заборгованості (основної суми, відсотків), виплати дивідендів і кінцевого обсягу резервів [4, 114]. Для фінансового аналізу також використовують модифікацію вказаної базової моделі, в якій у вхідних потоках замість виручки від реалізації враховується чистий прибуток та амортизація, а у вихідних потоках не враховуються поточні виплати в межах операційної діяльності.

Процес забезпечення фінансової рівноваги підприємства для зменшення ризику його банкрутства полягає в профе-

сійному, своєчасному та орієнтованому на довгостроковий період управлінні грошовими потоками. Метою управління грошовими активами є забезпечення постійної платоспроможності підприємства. Його об'єктами є грошові кошти (в касі, на банківських рахунках, у дорозі) та їх резерви у формі поточних фінансових інвестицій у грошові інструменти та цінні папери. Важливим управлінським завданням є підтримка грошових коштів підприємства на мінімально потрібному рівні.

Управління грошовими потоками передбачає цілеспрямований вплив відповідних служб на процеси акумуляції грошових коштів, їх витрачання та перерозподіл з метою збалансування фінансово-господарської діяльності підприємства. Основними правилами діяльності, якими керуються такі органи управління, враховуючи соціально-економічні умови, що склалися, є: достовірність відображеної інформації, врахування грошових потоків від усіх видів діяльності, постійний моніторинг наявності, руху, потреби в грошових коштах, забезпечення своєчасності розрахунків, скорочення потреби в позикових ресурсах, забезпечення вищої прибутковості використання грошових коштів внаслідок організаційно-управлінських дій.

Управління грошовими коштами фінансові менеджери повинні здійснювати на таких засадах:

- підтримка мінімального залишку грошових коштів з метою безперерійного здійснення поточних розрахунків;
- створення резерву вільних грошових коштів на випадок можливого розширення обсягів виробництва;
- формування резерву грошових коштів для компенсації передбачених витрат і можливих втрат у процесі фінансово-господарської діяльності;
- своєчасна трансформація вільних грошових коштів у високоліквідні фінансо-

ві інструменти та їх зворотна конвертація для поповнення залишку грошових коштів [1, 33].

Мінімальний розмір залишку грошових коштів можна визначити відповідно до планового обсягу платіжного обороту та швидкості обороту грошових коштів, що складається на підприємстві з урахуванням особливостей його діяльності.

Виокремлюють два основні шляхи зменшення мінімального залишку грошових коштів: за рахунок оптимізації платіжного обороту та шляхом прискорення оборотності грошових коштів. Оптимізувати платіжний оборот можна шляхом коригування потоків платежів, запровадження режиму економії, зменшення потреби у фінансових ресурсах. А прискорити оборотність грошових коштів вдається за рахунок: зменшення тривалості операційного та фінансового циклів, своєчасної інкасації виручки, зменшення обсягів готівкових розрахунків тощо.

До методів управління грошовими потоками відносять: аналіз грошових потоків, планування та оптимізацію, контроль за рухом грошових коштів, облік і звітність [1, 34].

Аналіз грошових потоків та оцінка їх впливу на фінансовий стан підприємства здійснюється за допомогою системи індикаторів, до яких відносять показники ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості. Результати враховують при плануванні грошових потоків та їх оптимізації [7, 70].

Інформаційною базою для аналізу грошових потоків за звітні періоди є форми бухгалтерської звітності, додатки до них та інші облікові документи. Зокрема, базою аналізу чистих грошових потоків (Cash-flow) є дані звіту про прибутки та збитки. Показник Cash-flow характеризує обсяги чистих грошових потоків, що утворюються у результаті операційної й інвестиційної діяльності та залишаються в розпорядженні

підприємства у певному періоді [8]. Інакше кажучи, Cash-flow відображає, яку суму грошових коштів із загального обсягу виручки від реалізації можна спрямувати на погашення кредитів і відсотків за ними, на інвестиції чи виплату дивідендів. У рамках аналізу Cash-flow обчислюється коефіцієнт, що являє собою відношення Cash-flow і заборгованості (нетто). Він характеризує здатність підприємства розрахуватися зі своїми боргами за результатами господарської діяльності [2, 59].

Для забезпечення фінансової рівноваги найдоцільніше поділяти майно за формою і змістом з виокремленням початкової величини, розміру на кінець розглянутого періоду і зміни протягом періоду. У цьому разі можна буде відстежити, наскільки приросла чи зменшилася, припустимо, складова майна організації торгівлі в грошовій формі, складова власного капіталу компанії тощо.

У процесі планування досягається оптимізація грошових потоків, тобто знаходження такого співвідношення між вхідними та вихідними грошовими потоками, між напрямками й умовами залучення та використання грошових коштів, яке дає змогу мінімізувати витрати та максимізувати прибуток.

Сутність контролю за грошовими потоками полягає в тому, що суб'єкт управління здійснює перевірку виконання запланованих параметрів формування грошових фондів, напрямів їх використання, дотримання синхронності надходжень і витрат у встановлені періоди часу, блокує відхилення від заданої програми, а в разі виявлення порушень сигналізує про необхідність коригування системи управління.

У циклі управління грошовими потоками облік є кінцевою стадією, а його результати відображають у звітності суб'єкта господарювання.

Якщо неправильно розраховано строки залучення та використання капіталу або

якщо вони порушені в результаті погіршення умов діяльності підприємства (зменшення обсягів реалізації, неврахування інфляції під час формування відпускних цін, високий рівень невикористаної дебіторської заборгованості, непередбачені штрафи за порушення податкового законодавства тощо), то фінансова рівновага порушується.

Для узгодження строків надходження коштів зі строками платежів за зобов'язаннями рекомендовано розробляти платіжний календар на квартал з розбивкою за місяцями, декадами в різних варіантах. Цей вид оперативних фінансових планів, як правило, містить такі розділи: надходження коштів, видатки, перевищення надходжень над видатками, перевищення видатків над надходженнями, залишок коштів на початок та на кінець періоду [6, 236].

Розробка платіжного календаря базується на інформації, яка охоплює всі аспекти фінансової діяльності підприємства, а саме: плани продажу продукції, стан розрахунків із кредиторами та дебіторами, графіки виплати заробітної плати, кредитні угоди, кошториси витрат на виробництво, плани капітальних вкладень, угоди тощо [2, 399].

Якщо надходжень коштів з урахуванням їх залишку недостатньо для покриття запланованих витрат, підприємство може відмовитися від витрат, які не є першочерговими, перенести строки розрахунків, отримати кредит, прискорити розрахунки за відвантаженою продукцією або ж мобілізувати внутрішні резерви.

Використання моделей фінансової рівноваги з метою забезпечення платоспроможності та ліквідності підприємства, що перебуває у кризі, спрямоване на збільшення вхідних грошових потоків і зменшення вихідних.

Збільшення вхідних грошових потоків досягається за рахунок таких основних заходів:

1. Мобілізації внутрішніх резервів самофінансування. Цього можна досягти підвищенням обсягів вхідних грошових потоків за рахунок збільшення виручки від реалізації або продажу частини основних фондів.

2. Рефінансування дебіторської заборгованості – системи фінансових операцій, що забезпечують прискорену конверсію дебіторської заборгованості в грошові активи. Основними формами такого рефінансування є: облік векселів, факторинг, форфейтинг. Вони передбачають продаж на користь спеціалізованих фінансових установ боргових вимог підприємства до третіх осіб раніше від терміну їх оплати з наданням відповідного дисконту.

Для управління дебіторськими боргами також доцільно провести аналіз і контроль динаміки показників ліквідності, кредитоспроможності дебіторів зі складанням їх рейтингу і портфеля дебіторських рахунків, визначити оптимальний та максимально наближений до середньоринкових показників період погашення дебіторських боргів, розрахувати показники співвідношення надходження готівки з обсягом виручки від реалізації продукції, із загальними сумами боргів і скласти звіт про дебіторські рахунки, виявити негативні чинники, умови і розробити заходи щодо поліпшення роботи з боргами підприємства.

В управлінні дебіторською заборгованістю необхідно використовувати нові форми її рефінансування, контролювати стан розрахунків з покупцями щодо простроченої заборгованості, орієнтуватися на більше число покупців, стежити за станом дебіторської і кредиторської заборгованості, надавати знижки при достроковій оплаті [7, 207].

3. Стимулювання збуту основної продукції.

4. Залучення додаткового акціонерного (пайового) капіталу.

5. Одержання нових позик.

Вихідні грошові потоки зменшуються в результаті таких заходів:

- 1) зменшення поточних виплат у рамках операційної діяльності (зниження собівартості продукції);
- 2) реструктуризації кредиторської заборгованості. До основних форм реструктуризації заборгованості, які доцільно використовувати, належать:

а) трансформація боргу у власність та конверсія короткострокової заборгованості в довгострокову. Згадана форма реструктуризації означає, що підприємства-боржники стимулюють кредиторів до придбання корпоративних прав в обмін на боргові вимоги. У результаті такої операції у боржника підвищується ринковий курс корпоративних прав, оскільки відбувається їх додаткова купівля та поліпшується структура балансу, оскільки співвідношення власних і позикових коштів зазнає сприятливих для підприємства змін;

б) пролонгація строків сплати. Відстрочені (пролонговані) кредити – це кредити, за якими строк дії кредитного договору продовжений та змінені його умови з об'єктивних причин, які призвели до несвоєчасного повернення позики;

- 3) перегляду дивідендної політики;
- 4) заморожування інвестицій.

На практиці необхідність прогнозування руху грошових коштів зумовлена тим, що менеджмент підприємства повинен мати інформацію не лише про зміни в складі майна підприємства та джерелах його формування, доходах і витратах, а й про грошові надходження та виплати, які очікуються протягом планового періоду. Прогноз руху грошових коштів враховує їх надходження, видатки, чистий грошовий потік (надлишок або дефіцит), початкове і кінцеве сальдо банківського рахунку.

План руху грошових коштів може охоплювати як короткостроковий (місяць, квар-

тал), так і довгостроковий період (на кілька років). Базові прогнозні розрахунки руху грошових коштів у короткостроковому періоді можна легко поширити на кілька періодів, використавши при цьому цільові орієнтири, що містяться у стратегічних довгострокових планах, і таким чином трансформувати короткострокове планування у довгострокове.

В основі планування руху грошових коштів лежить інформація, наведена в зведеному фінансовому плані (балансі) та прогнозних розрахунках фінансових результатів (прибутків і збитків).

Прогноз руху грошових потоків містить дві складові: розрахунок планового обсягу грошових потоків від усіх видів діяльності (операційної, інвестиційної та фінансової), який очікується в плановому періоді; прогноз основних напрямів використання грошових коштів (інвестування, погашення кредитів, розподіл прибутку тощо).

Практична реалізація хоча б окремих із вищеописаного переліку заходів щодо удосконалення управління грошовими потоками дасть змогу певною мірою досягти компромісу між необхідністю підтримувати певний обсяг грошових коштів для забезпечення ліквідності підприємства та вдалим інвестиціями.

Кваліфіковане управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу підприємства у процесі його стратегічного розвитку. Темпи розвитку підприємства, його фінансова стійкість значною мірою визначаються ступенем синхронізації вхідних і вихідних грошових потоків за обсягами та в часі, адже фінансова рівновага порушується тоді, коли неправильно визначено строки мобілізації та використання капіталу, або коли вони порушуються внаслідок погіршення умов діяльності суб'єкта господарювання. З метою узгодження термінів надходження грошових коштів з термінами виконання платіжних зобов'язань пропонуємо обов'язково складати платіжний ка-

лендар та активніше використовувати прогресивні методики управління грошовими потоками, що дасть можливість прискорити оборот капіталу, і тим самим забезпечити зростання прибутку та знизити ризик неплатоспроможності підприємства.

Література

1. Дем'яненко І. В., Говорушко Т. А. *Фінансовий менеджмент: Конспект лекцій*. – К.: НУХТ, 2009. – 199 с.
2. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. *Фінансовий менеджмент: Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
3. Терещенко О. О. *Фінансова санація та банкрутство підприємств: Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: КНЕУ, 2009. – 412 с.
4. Терещенко О. О. *Управління фінансовою санацією підприємств: Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: КНЕУ, 2011. – 141 с.
5. *Фінансовий менеджмент / Поддержогін А. М., Білик М. Д., Буряк Л. Д. та ін.; Під ред. А. М. Поддержогіна*. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
6. Філіна Г. І. *Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 320 с.
7. Шеремет О. О. *Фінансовий аналіз: Посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – К.: Кондор, 2009. – 196 с.
8. *Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО7). Звіт про рух грошових коштів. (IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012 р.) [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_019/print1362391727424290